

CZU: 343.13:342.726-056.34

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18242055>

Andrei CAZACICOV¹
andreiczazaciov@gmail.com

INTERNAREA ÎN INSTITUȚIA PSIHIATRICĂ ÎN TEMEIUL ART. 490 COD DE PROCEDURĂ PENALĂ

Abstract: Internarea în instituția psihiatrică constituie o măsură de securitate reglementată de art. 490 Cod de procedură penală, aplicabilitatea practică a căreia denotă mai multe deficiențe insurmontabile. Vulnerabilitatea cadrului normativ sub aspectul instituției de drept nominalizate a fost sesizată atât de unii autori în particular, cât și de organizații non-guvernamentale alături de instituții ale statului în atribuțiile cărora stă nemijlocita executare a încheierilor judecătorești de internare în instituția psihiatrică a persoanelor care suferă de tulburări psihice. Omisiunea soluționării lacunelor legislative este capabilă să afecteze drepturile și libertățile fundamentale ale omului și, în perspectivă, să conducă la condamnarea Republicii Moldova la CtEDO. Atât timp cât practica aplicării art. 490 Cod de procedură penală este foarte diferențiată, riscul suportării consecințelor potențial negative vizează atât angajații organelor statului (Politia, Procuratura, Instanțele de judecată, Instituțiile Medico-Sanitar Publice etc.), cât și acuzatul, membrii familiei lui, precum și societatea per ansamblu. În rezultatul studiului se intervine cu mai multe recomandări și propuneri a căror implementare este stringentă atât interpretării, cât și aplicării corecte a măsurii de securitate analizate.

Cuvinte-cheie: internare, instituție psihiatrică, dreptul la libertate, măsură de siguranță, măsură de constrângere.

COMMITMENT TO A PSYCHIATRIC INSTITUTION BASED ON ARTICLE 490 OF THE CRIMINAL PROCEDURE CODE

Abstract: Hospitalization in a psychiatric institution is a security measure regulated by Article 490 of the Criminal Procedure Code, the practical applicability of which reveals several insurmountable deficiencies. The vulnerability of the normative framework regarding the named legal institution has been pointed out both by certain authors individually and by non-governmental organizations, as well as by state institutions whose duties involve the direct execution of court orders for the hospitalization of individuals with mental disorders in psychiatric institutions. The failure to address these legislative gaps could affect fundamental human rights and freedoms

¹ Doctor în drept, lector universitar, Catedra „Drept drept și criminologie”, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>), e-mail: academia@mai.gov.md; judecător în cadrul Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1117-1684>, e-mail: andreiczazaciov@gmail.com

and, in the long term, lead to the Republic of Moldova being condemned by the European Court of Human Rights (ECHR). As long as the practice of applying Article 490 of the Criminal Procedure Code remains highly inconsistent, the risk of bearing potentially negative consequences is present both for state employees (Police, Prosecutor's Office, Courts, Public Health Institutions, etc.) and for the defendant, their family members, and/or society as a whole. The outcome of the study includes several recommendations and proposals which implementation is compulsory for both the interpretation and the correct application of the analyzed security measure.

Keywords: hospitalization, psychiatric institution, right to liberty, security measure, coercive measure.

1. INTRODUCERE

Tot mai des în practica judiciară sunt înaintate demersuri/cereri din partea instituției medicale, instituției procuraturii sau a părților procesului judiciar de aplicare a unor măsuri de constrângere cu caracter medical până la examinarea cauzei penale în fond, ceea ce denotă o deficiență evidentă în înțelegerea corectă a instituției de drept abordate, iar în cazul admiterii unor asemenea solicitări – o aplicare neîntemeiată a legii din partea instanțelor de judecată. Decizia de a supune o persoană plasării involuntare trebuie luată de o instanță [...] ce ar trebui să acționeze în conformitate cu procedurile prevăzute de lege [...]¹. Expresia „prevăzute de lege” impune existența unei proceduri echitabile și adecvate care să acorde persoanei o protecție suficientă împotriva privării arbitrare de libertate². Vulnerabilitatea persoanelor bolnave sau handicapate mintal necesită mai multă atenție pentru a preveni orice act – sau a evita orice omisiune – care poate aduce un prejudiciu bunăstării lor. Prin urmare, plasamentul fără consimțământul pacientului într-o instituție de psihiatrie trebuie să fie întotdeauna însoțit de garanțiile necesare³.

Așadar, până la examinarea în fond și adoptarea sentinței de aplicare a măsurilor de constrângere cu caracter medical, instanța de judecată poate purcede, în prezența circumstanțelor justificative, doar la internarea în instituția psihiatrică, situație care nu se atribuie nici la măsurile procesuale de constrângere (inclusiv măsurile preventive), nici la măsurile de siguranță. Internarea în instituția psihiatrică, totuși, prezintă unele particularități normative, deficiențe aplicative, dar și carențe juridice vădite, analizarea cărora se prezintă drept una iminent necesară, atât pentru o înțelegere adecvată, cât și pentru o perfectare legislativă de perspectivă.

Normele de procedură penală nu cuprind și nu clarifică toate situațiile ce pot interveni cu privire la internarea forțată a persoanei în instituția medicală, inclusiv pentru efectuarea expertizelor judiciare⁴. O disfuncționalitate de ordin normativ este în putere de a crea insecurități juridice, incertitudini privind produsul actului de justiție, repercusiuni grave asupra respectării drepturilor omului, care suferă în acest context, o imixtiune nejustificată⁵.

¹ Recommendation Rec(2004)10 of the Committee of Ministers to member states concerning the protection of the human rights and dignity of persons with mental disorder. <https://search.coe.int/cm/?i=09000016805dc0c1> (accesat la 14.02.2025).

² Cauza V.K. vs. Rusia. Hotărârea CtEDO din 07.06.2016, § 189. În: Baza de date HUDIC: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-171778> (accesat la 14.04.2025).

³ Raportul Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și Tratatelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante privind plasarea în instituții de psihiatrie fără consimțământul pacienților. Inf (93)12 din 08.04.1998. <https://rm.coe.int/16806cd438> (accesat la 10.02.2025).

⁴ Ostavciuc D., Osoianu T. *Disponerea internării persoanei în instituția medicală pentru efectuarea expertizelor judiciare în procesul penal*. În: Revista Națională de Drept, nr. 2 (244), 2021, p. 10-17.

⁵ Raport special al Avocatului Poporului nr. 08-1/18-1941 din 05.10.2022 privind autorizarea spitalizării forțate contrar dreptului la libertate și siguranță. <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2023/11/auto->

2. METODE ȘI MATERIALE APLICATE

În prezentul studiu au fost folosite pe larg metodele analizei, sintezei, logicii, interpretării literare, dar și metoda comparativă. Materialele utilizate se rezumă la actele normative relevante, publicațiile științifice din domeniu, răspunsurile instituțiilor de stat, precum și la materialele cauzelor penale concrete.

3. DISCUȚII ȘI REZULTATE OBTINUTE

Decizia asupra încuviințării forțate a examenului psihiatric sau spitalizării într-un staționar de psihiatrie trebuie să fie asumată nu de către o instituție medicală, ci de către un organ judiciar pentru fiecare caz în parte, cu reținerea tuturor circumstanțelor medicale, sociale și juridice ale speței⁶. Legislația actuală în materie de control judiciar a legalității și temeiniciei condițiilor necesare limitării drepturilor persoanei la libertate, libera circulație, libera stabilire a domiciliului sau a reședinței, derivată din încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizării în staționarul de psihiatrie, nu este pe deplin fundamentată în ceea ce privește protecția contra eventualelor abuzuri contra lipsirii nejustificate de aceste drepturi, implicit negarantând lipsa erorilor din partea puterii publice⁷. Conform art. 11, alin. (3) Cod de procedură penală, privarea de libertate, arestarea, internarea forțată a persoanei într-o instituție medicală sau trimiterea ei într-o instituție educațională specială, precum și prelungirea acestor măsuri, se permit numai în baza unui mandat de arestare sau a unei hotărâri judecătorești motivate⁸.

Din reglementările normative prezentate se deduce clar că unicul organ competent să autorizeze internarea forțată a persoanei într-o instituție medicală psihiatrică este instanța de judecată. Măsurile de constrângere cu caracter medical (internarea într-o instituție psihiatrică cu supraveghere obișnuită sau cu supraveghere riguroasă) pot fi aplicate față de persoanele: a) care fiind în stare de iresponsabilitate au comis fapte prejudiciabile, prevăzute de legea penală, ce prezintă pericol pentru societate. Asemenea persoane, potrivit art. 23 alin. (1) Cod penal, nu sunt pasibile de răspundere penală și în baza sentinței instanței de judecată se liberează de răspunderea penală; b) care s-au îmbolnăvit de o boală psihică după săvârșirea infracțiunii, înainte de pronunțarea sentinței. În privința acestor persoane, potrivit art. 23 alin. (2) Cod penal, se aplică măsura de constrângere cu caracter medical în baza unei sentințe a instanței de judecată. În acest caz nu este posibilă stabilirea pedepsei. În cazul însănătoșirii acestor persoane, pedeapsa le poate fi aplicată numai în condițiile prevăzute de art. 102 Cod penal – dacă nu a expirat termenul de prescripție sau dacă nu există alte motive pentru liberarea lor de răspundere penală și de pedeapsă (amnistia, schimbarea situației, liberarea condiționată (art. 53 Cod penal) etc.; c) care s-au îmbolnăvit de o tulburare psihică temporară ce împiedică aprecierea stării psihice la momentul comiterii faptei social-periculoase, prevăzute de legea penală; d) care s-au îmbolnăvit de o boală psihică în timpul executării pedepsei. Aceste persoane pot fi liberate de executarea pedepsei însă, după însănătoșire, față de ele poate fi reluată exe-

rizarea-spitalizarii-fortate-contrar-dreptului-la-libertate-si-siguranta.pdf (accesat la 17.02.2025).

⁶ Crețu V. *Reflecții privind esența juridică a procedurii judiciare referitoare la încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizării în staționarul de psihiatrie și locul acestuia în sistemul felurilor de proceduri judiciare civile*. În: Revista Institutului Național al Justiției, nr. 4 (19), 2011, p. 69.

⁷ *Ibidem*, p. 73.

⁸ *Codul de procedură penală nr. 122-XV din 14.03.2003*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003, nr. 104-110.

cutarea în continuare a pedepsei, dacă lipsesc condițiile prevăzute de art. 102 Cod penal⁹.

După cum se deduce din Raportul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare „Prevenirea și combaterea torturii în instituțiile rezidențiale și neuropsihiatrice”, articolele 152 și 490 Cod de procedură penală stabilesc posibilitatea internării forțate a bănuțitului, învinutului sau inculpatului aflat în stare de areșt, în instituția medicală pentru efectuarea expertizei psihiatrice, fără un mecanism de verificare și control. Astfel, dacă bănuțitul, învinutului sau inculpatul aflat deja în stare de areșt prezintă suspiciuni că suferă de anumite probleme mintale, el este transferat în instituția psihiatrică pentru expertizare pe un termen nedeterminat până când instituția medicală va constata ameliorarea situației acestuia. Aceste prevederi contravin expres articolului 5 al Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și articolului 14 al Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități¹⁰.

În baza art. 14 al Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități nr. 320/2007¹¹, statele părți se vor asigura că persoanele cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți: (a) Se bucură de dreptul la libertate și siguranță a persoanei; (b) Nu sunt lipsite de libertate în mod ilegal sau arbitrar, că orice lipsire de libertate se face conform legii și că existența unei dizabilități nu va justifica în niciun fel lipsirea de libertate. Potrivit art. 5 § 1 lit. e) al Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (CEDO)¹², orice persoană are dreptul la libertate și la siguranță. Nimeni nu poate fi lipsit de libertate, cu excepția următoarelor cazuri și potrivit căilor legale: [...] dacă este vorba despre detenția legală a unei persoane susceptibile să transmită o boală contagioasă, a unui alienat, a unui alcoolic, a unui toxicoman sau a unui vagabond.

În baza art. 51, alin. (2) din Constituție¹³, nimeni nu poate fi supus niciunui tratament medical forțat, decât în cazurile prevăzute de lege. După cazul mediatizat pe larg cu referire la A.B., când la 18.08.2017 s-a dispus areștarea preventivă a unei persoane cu devieri psihice, iar ultima a decedat în detenție, fiind pentru aceasta ulterior sancționat disciplinar judecătorul prin demitere din funcție¹⁴, subiectul a devenit unul deosebit de actual. În speță, instanța de resort a constatat, printre altele, că „judecătorul a acționat în detrimentul prevederilor legale de examinare a demersului de aplicare a măsurilor de constrângere”.

În jurisprudența sa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a subliniat obligația statului de a întreprinde măsurile necesare pentru a proteja viața persoanelor care necesită servicii de îngrijire de sănătate. În același timp, sunt condamnate acțiunile statului pentru încălcarea dreptului la libertate a unei persoane cu tulburări psihice. În acest sens, legislația trebuie să prevadă mecanisme eficiente de intervenție pentru a preîntâmpina acțiunile

⁹ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la respectarea legislației în cazurile despre aplicarea, schimbarea, prelungirea și revocarea măsurilor de constrângere cu caracter medical nr. 23 din 12.12.2005, pct. 2.

¹⁰ Raportul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare „Prevenirea și combaterea torturii în instituțiile rezidențiale și neuropsihiatrice”. Analiza cadrului legislativ național și standardelor internaționale. Chișinău, 2015, p. 34-35. 43 p.

¹¹ Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități nr. 320 din 30.03.2007. În: Tratatate internaționale, 13.12.2016, nr. 50.

¹² Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale nr. 1950 din 04.11.1950. În: Tratatate Internaționale, 30.12.1998, nr. 1.

¹³ Constituția Republicii Moldova nr. 1 din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.11.2024, nr. 466.

¹⁴ Decizia Curții Supreme de Justiție nr. 3ra-589/2022 din 29.01.2025. În: Arhiva Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova.

arbitrare din partea autorităților statului în raport cu persoana cercetată care suferă de unele tulburări mintale.

Internarea forțată într-o instituție psihiatrică atentează indubitabil la libertatea persoanei (cauzele *Luberti vs. Italia*¹⁵, *David vs. Moldova*¹⁶, *Filip vs. România*¹⁷, *C.B. vs. România*¹⁸ ș.a.) și, respectiv, aceasta urmează a avea loc doar în baza unei autorizații judecătorești¹⁹, iar inexistența unor reguli de procedură în ceea ce privește deținerea persoanei incapacabile, în contrast cu multitudinea de garanții ce se aplică în cazuri obișnuite, este de natură să conducă la o violare a prevederilor art. 5 § 1 CEDO (cauza *H.L. vs. Marea Britanie*²⁰ §§ 120, 124). Privarea de libertate dispusă în baza articolului 5 § 1 lit. e) din Convenție trebuie să îndeplinească o funcție dublă: pe de o parte, funcția socială de protecție; pe de altă parte, o funcție terapeutică, în interesul persoanei alienate mintal²¹.

În cauza *Luberti vs. Italia* (§ 27)²², Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit că autorităților naționale trebuie să li se recunoască dreptul de a se bucura de o anumită putere discreționară în a decide dacă o persoană trebuie internată ca „alienat”. O persoană nu poate fi considerată „alienată”, în sensul § 1 art. 5 al CEDO, și privată de libertatea sa, decât dacă sunt întrunite cel puțin următoarele trei condiții: trebuie demonstrat în mod credibil că persoana este alienată; tulburarea mintală trebuie să fie de o așa natură sau măsură încât să justifice detenția obligatorie; valabilitatea detenției continue depinde de persistența unei asemenea tulburări.

Legea privind sănătatea și bunăstarea mintală nr. 114/2024²³ stipulează doar două cazuri de internare forțată în instituția psihiatrică: internarea nevoluntară (art. 31) și tratamentul prin aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical (art. 23). În aspect formal, primul caz – internarea nevoluntară – este reglementat de Legea ocrotirii sănătății nr. 411/1995 (art. 42 – Asistența medicală pentru bolnavii psihici²⁴) și Codul de procedură civilă (articolele 309-311 – Încuviințarea spitalizării forțate și tratamentului forțat²⁵), iar cel de-al doilea caz – tratamentul prin aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical – de Codul de procedură penală (articolele 488-503 – Procedura aplicării măsurilor de constrângere cu caracter medical²⁶). Internarea nevoluntară se face fără consimțământul

¹⁵ Cauza *Luberti vs. Italia*. Hotărârea CtEDO din 23.02.1984. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94318> (accesat la 14.02.2025).

¹⁶ Cauza *David vs. Moldova*. Hotărârea CtEDO din 27.11.2007. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/%20eng?i=001-127751> (accesat la 14.02.2025).

¹⁷ Cauza *Filip vs. România*. Hotărârea CtEDO din 14.12.2006. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-123269> (accesat la 17.02.2025).

¹⁸ Cauza *C.B. vs. România*. Hotărârea CtEDO din 20.10.2010. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-123429> (accesat la 17.02.2025).

¹⁹ Ostavciuc D., Osoianu T. *Disponerea internării persoanei în instituția medicală pentru efectuarea expertizelor judiciare în procesul penal*. În: Revista Națională de Drept, nr. 2 (244), 2021, p. 10-17.

²⁰ Cauza *H.L. vs. Marea Britanie*. Hotărârea CtEDO din 05.10.2004. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-66757> (accesat la 08.05.2025).

²¹ Cauza *Roman vs. Belgia*. Hotărârea CtEDO din 31.01.2019. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-192159> (accesat la 08.05.2025).

²² Cauza *Luberti vs. Italia*. Hotărârea CtEDO din 23.02.1984. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94318> (accesat la 08.05.2025).

²³ *Legea privind sănătatea și bunăstarea mintală* nr. 114 din 16.05.2024. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.06.2024, nr. 251-253.

²⁴ *Legea ocrotirii sănătății* nr. 411 din 28.03.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.1995, nr. 34.

²⁵ *Codul de procedură civilă* nr. 225-XV din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.06.2003, nr. 111-115.

²⁶ *Codul de procedură penală* nr. 122-XV din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003,

persoanei cu tulburări mintale și de comportament, aplicată în cazul în care sunt întrunite condițiile prevăzute la art. 31²⁷.

Astfel, o persoană poate fi supusă internării nevoluntare dacă sunt întrunite următoarele condiții: a) persoana are o tulburare mintală; b) starea persoanei reprezintă un risc semnificativ de vătămare gravă a sănătății sale sau a altor persoane; c) internarea include un scop terapeutic; d) nu sunt disponibile mijloace mai puțin restrictive de acordare a asistenței adecvate; e) a fost luată în considerare opinia persoanei în cauză.

În mod excepțional, o persoană poate fi supusă unei internări nevoluntare, pentru perioada minimă stabilită de Guvern, necesară pentru a constata dacă aceasta suferă de o tulburare mintală care reprezintă un risc semnificativ de vătămare gravă a sănătății sale sau a altor persoane, în cazul în care: a) comportamentul său este puternic sugestiv pentru o astfel de tulburare; b) starea sa pare să reprezinte un astfel de risc; c) nu există niciun mijloc adecvat, mai puțin restrictiv, de a face această determinare; d) a fost luată în considerare opinia persoanei în cauză²⁸. La rândul său, tratamentul prin aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical se efectuează în conformitate cu prevederile Codului penal, ale Codului de procedură penală și ale Legii privind sănătatea și bunăstarea mintală²⁹.

Persoana supusă măsurilor de constrângere cu caracter medical beneficiază de aceeași protecție a drepturilor sale ca și ceilalți pacienți. Tratamentul prin aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical se efectuează în instituții medico-sanitare specializate în sănătate mintală, în unități specializate separate de cele obișnuite, cu asigurarea condițiilor securizate de plasament în vederea prevenirii săvârșirii unor fapte prejudiciabile de către persoanele supuse măsurilor de constrângere cu caracter medical și cu garantarea siguranței personalului la locul de muncă. Organizarea și funcționarea unităților specializate pentru tratament prin aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical se desfășoară conform cadrului normativ aprobat de către Guvern. Tratamentul prin aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical are la bază planul de reabilitare psihosocială, elaborat și implementat de echipa de specialiști ai instituției, ajustat în colaborare cu pacientul, potrivit necesităților individuale ale persoanei. Unitățile specializate se dotează corespunzător necesităților de reabilitare psihosocială a persoanelor supuse măsurilor de constrângere cu caracter medical și garantează respectarea demnității umane și dreptul la cele mai bune standarde de tratament posibile, fără discriminare³⁰.

În baza pct. 27 al Regulamentului de activitate a Spitalului de psihiatrie (Anexa nr. 3 la Ordinul Ministerului Sănătății nr. 591/2010³¹), spitalizarea în cadrul spitalului de psihiatrie se efectuează în cazul: - prezenței tulburărilor psihice; - deciziei medicului psihiatru de efectuare a examenului și/sau tratamentului în condiții de staționar; - **hotărârii instanței de judecată privind exercitarea măsurilor coercitive cu caracter medical**; - **efectuării expertizei psihiatrice în cazurile și modul prevăzute de lege**, cu consimțământul per-

---

nr. 104-110.

²⁷ *Legea privind sănătatea și bunăstarea mintală* nr. 114 din 16.05.2024. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.06.2004, nr. 251-253.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Ordinul Ministerului Sănătății cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului de Sănătate Mintală din Republica Moldova nr. 591 din 20.08.2010.

soanei sau al reprezentantului legal.

Practica judiciară arată că internarea în instituția psihiatrică a inculpatului se face diferențiat:

1. în temeiul dispunerii efectuării expertizei psihiatrico-legale, în ambulatoriu, fără revocarea măsurii preventive³²;
2. în temeiul dispunerii efectuării expertizei psihiatrice, în staționar, cu revocarea măsurii arestării preventive³³;
3. în temeiul aplicării măsurii de securitate/precauție – internarea în instituția psihiatrică³⁴;
4. în temeiul aplicării măsurii de constrângere cu caracter medical³⁵.

Primele două cazuri își găsesc o întemeiere legală în baza art. 24 din Legea privind sănătatea și bunăstarea mintală nr. 114 din 16.05.2024³⁶, art. 23 al Legii cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar nr. 68 din 14.04.2016³⁷, art. 152 Cod de procedură penală (Internarea în instituția medicală pentru efectuarea expertizei judiciare). În cazul constatării faptului de îmbolnăvire a persoanei, în privința căreia se desfășoară urmărirea penală și care se află în stare de arest, judecătorul de instrucție dispune, în temeiul demersului procurorului, internarea ei în instituția psihiatrică, **adaptată pentru deținerea persoanelor arestate**, dispunând, totodată, revocarea arestului preventiv³⁸.

Pentru efectuarea expertizei psihiatrice în condiții de staționar, persoanele se spitalizează în instituții medicale de psihiatrie cu regim obișnuit. Persoanele cărora le-a fost aplicată măsura preventivă sub formă de arest preventiv, sunt spitalizate în secțiile instituției publice de expertiză judiciară special utilizate în acest scop. Internarea în aceste secții a persoanelor nearestate preventiv este interzisă³⁹.

Așadar, conform art. 152 Cod de procedură penală: „(1) Dacă pentru efectuarea expertizei medico-legale sau psihiatrice apare necesitatea unei supravegheri îndelungate, bănuitul, învinuitul, inculpatul poate fi internat într-o instituție medicală. Despre aceasta se consemnează în ordonanța sau încheierea prin care s-a dispus expertiza judiciară. (2) Internarea bănuitului, învinuitului în instituția medicală pentru efectuarea expertizelor judiciare indicate în alin. (1) se admite cu autorizația judecătorului de instrucție, în baza demersului procurorului, în conformitate cu art. 305. Încheierea judecătorului de instruc-

³² Încheierea Judecătorei Strășeni, sediul Călărași, nr. 1-253/2024 din 28.10.2024. În: Arhiva Judecătorei Strășeni.

³³ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la respectarea legislației în cazurile despre aplicarea, schimbarea, prelungirea și revocarea măsurilor de constrângere cu caracter medical nr. 23 din 12.12.2005, pct. 5. https://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=348 (accesat la 10.02.2025).

³⁴ Încheierea Judecătorei Chișinău, sediul Ciocana, nr. 12-884/2024 din 30.10.2024. În: Arhiva Judecătorei Chișinău, sediul Ciocana.

³⁵ Sentința Judecătorei Edineț, sediul Briceni, nr. 1-226/2023 din 15.01.2024. În: Arhiva Judecătorei Edineț, sediul Briceni; Sentința Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani, nr. 1-3013/2024 din 12.03.2025. În: Arhiva Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani.

³⁶ Legea privind sănătatea și bunăstarea mintală nr. 114 din 16.05.2024. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.06.2004, nr. 251-253.

³⁷ Legea cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar nr. 68 din 14.04.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 10.06.2016, nr. 157-162.

³⁸ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la respectarea legislației în cazurile despre aplicarea, schimbarea, prelungirea și revocarea măsurilor de constrângere cu caracter medical nr. 23 din 12.12.2005, pct. 5.

³⁹ Legea cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar nr. 68 din 14.04.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 10.06.2016, nr. 157-162.

ție privind autorizarea internării poate fi atacată cu recurs în condițiile art. 311. (3) Dacă necesitatea internării în instituția medicală pentru efectuarea expertizei judiciare a apărut în procesul judecării cauzei, încheierea despre aceasta o adoptă instanța de judecată conform cererilor înaintate de părți, expert sau din oficiu. [...] (4) Internarea bănuितului într-o instituție medicală, pentru efectuarea expertizei judiciare în condiții de staționar, se dispune pentru o durată de până la 10 zile cu posibilitatea prelungirii, în caz de necesitate, la demersul procurorului, de către judecătorul de instrucție, după punerea sub învinuire. (5) Internarea învinuitului într-o instituție medicală, pentru efectuarea expertizei judiciare în condiții de staționar, se dispune pentru o durată de până la 30 de zile. (6) Prolungirea internării învinuitului în instituția medicală, pentru efectuarea expertizei judiciare în condiții de staționar, poate fi dispusă de către judecătorul de instrucție până la 6 luni, la demersul procurorului prezentat în temeiul cererii motivate în scris a medicului care se confruntă cu dificultăți la efectuarea expertizei judiciare și are nevoie de timp suplimentar pentru aceasta. Fiecare prelungire nu poate depăși 30 de zile. [...] (8) În cazul în care bănuitul, învinuitul este arestat preventiv, transferul acestuia pentru efectuarea expertizei judiciare medicale în condiții de staționar, se dispune la demersul procurorului cu autorizația judecătorului de instrucție⁴⁰.

Se observă că art. 152 Cod de procedură penală omite a face referință la calitatea acuzatului de „inculpat”, limitându-se la cele de „bănuित” și „învinuit”, chiar dacă la alin. (3) prezintă situația în care necesitatea internării în instituția medicală pentru efectuarea expertizei judiciare a apărut în procesul judecării cauzei. Odată ce dispozițiile legale oferă un regim juridic diferențiat bănuितului (durata internării căruia este de până la 10 zile, cu posibilitatea prelungirii după punerea sub învinuire) și învinuitului (durata internării căruia este de până la 30 zile, cu posibilitatea prelungirii până la 6 luni în cazul cererii motivate în scris a medicului care se confruntă cu dificultăți la efectuarea expertizei judiciare și are nevoie de timp suplimentar pentru aceasta), considerăm necesar nu doar de a reglementa calitatea de inculpat la norma de la art. 152 Cod de procedură penală, dar și a-i stabili regimul juridic aplicat în mod corespunzător și diferențiat, ținându-se cont de specificul procedurilor în fața instanțelor de judecată.

Al treilea caz – ca măsură de securitate/precauție – se întemeiază în baza reglementărilor de la art. 490 Cod de procedură penală (Internarea în instituția psihiatrică). În conformitate cu art. 490 Cod de procedură penală: „La constatarea faptului de îmbolnăvire a persoanei în privința căreia se efectuează urmărire penală și care se află în stare de arest, judecătorul de instrucție dispune, în temeiul demersului procurorului, internarea ei în instituția psihiatrică, adaptată pentru deținerea persoanelor arestate, dispunând, totodată, revocarea arestului preventiv. Despre ameliorarea ulterioară a stării sănătății persoanei internate în instituția psihiatrică, administrația instituției înștiințează imediat procurorul care conduce urmărire penală în cauza respectivă. (2) Internarea în instituția psihiatrică a persoanelor care nu se află în stare de arest se efectuează în condițiile prevăzute în art.152, cu asigurarea garanțiilor specificate în art.501 alin. (1)”⁴¹.

La rândul său, art. 490 Cod de procedură penală în general nu face referință la etapa de judecare a cauzei, fiind expres indicat că se aplică „persoanei în privința căreia se efectuează urmărire penală” [...] de către „judecătorul de instrucție”. În acest context, consi-

⁴⁰ Codul de procedură penală nr. 122-XV din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003, nr. 104-110.

⁴¹ *Ibidem*.

derăm stringentă adaptarea prevederilor art. 490 Cod de procedură penală la situația în care necesitatea internării/prelungirii internării în instituția psihiatrică a apărut în procesul judecării cauzei. În același context, termenul de „până la 6 luni” al internării acuzatului în instituția psihiatrică, stipulat la art. 152, alin. (6) Cod de procedură penală, urmează a fi luat în considerare și extins prin art. 490 Cod de procedură penală; or, adesea, internarea în cadrul instituție psihiatrice, analogic arestării preventive, poate și trebuie să fie aplicată pentru ambele faze ale procesului penal, până la pronunțarea sentinței de către instanța de fond.

Finalmente, considerăm sintagma „îmbolnăvire a persoanei” echivocă la aplicarea corectă a prevederilor art. 490 Cod de procedură penală, căci nu este expres specificat caracterul îmbolnăvirii persoanei, fie de o boală psihică, fie de o boală gravă de altă natură, fie o îmbolnăvire ordinară (gripă sezonieră sau altă viroză etc.). La caz, este binevenită referința legislativă la Lista bolilor psihice ce lipsesc persoana de posibilitatea de a-și da seama de acțiunile sale sau de a le dirija, care constituie temei pentru înaintarea demersului pentru liberarea de la executarea pedepsei sau pentru înlocuirea ori revocarea arestului preventiv a deținuților grav bolnavi instanței de judecată, prevăzută în Anexa nr. 2 la Hotărârea Guvernului nr. 417/2024⁴².

Nu mai puțin importante se prezintă garanțiile prevăzute la art. 501, alin. (1) Cod de procedură penală: „Instanța de judecată periodic, dar nu mai rar de o dată la 6 luni, verifică necesitatea continuării aplicării măsurilor de constrângere cu caracter medical”⁴³, nu sunt compatibile situației internării persoanei în instituția psihiatrică până la aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical. Or, verificarea necesității de a aplica în continuare măsura de siguranță sub forma internării în instituția psihiatrică, încetarea sau schimbarea ei, nu poate avea loc mai rar decât o dată la 30 de zile. Recomandări privind abrogarea prevederilor articolelor 152 și 490 Cod de procedură penală și includerea garanțiilor privind neadmiterea internării și deținerii forțate a persoanei într-o instituție medicală fără existența unui mecanism strict de control, au fost înaintate încă în anul 2015⁴⁴.

Din această perspectivă, sunt salutare propunerile înaintate în anul 2018, de perfectare a art. 490 Cod de procedură penală privind introducerea noilor prevederi vizând: - acțiunile organelor competente în cazul cercetării inculpatului, care întrunește temeiurile pentru aplicarea unei măsuri preventive privative de libertate, însă față de care există o presupunere justificată prin probe scrise și/ sau declarații verbale ale unor persoane autorizate privitor la existența unei boli mintale ale acestuia, aflate într-o fază de acutizare sau care determină un comportament neadecvat ori violent; - durata totală a internării forțate în instituția psihiatrică, care nu poate depăși 12 luni. Totodată, internarea forțată în instituția psihiatrică se dispune pentru un termen de cel mult 30 de zile, iar fiecare prelungire nu poate depăși acest termen; - temeiurile de revocare a măsurii respective: expirarea termenului pentru care a fost dispusă; lipsa temeiurilor de menținere în instituția

⁴² Hotărârea Guvernului privind aprobarea Regulamentului cu privire la procedura de examinare medicală a deținuților grav bolnavi pentru aplicarea liberării de la executarea pedepsei sau pentru înlocuirea, revocarea arestului preventiv, precum și a Listei bolilor grave care împiedică aflarea persoanelor în detenție nr. 417 din 12.06.2024. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 25.06.2024, nr. 268-270.

⁴³ Codul de procedură penală nr. 122-XV din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003, nr. 104-110.

⁴⁴ Raportul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare „Prevenirea și combaterea torturii în instituțiile rezidențiale și neuropsihiatrice”. Analiza cadrului legislativ național și standardelor internaționale. Chișinău, 2015, p. 40. 43 p.

psihiatrică; încetarea urmăririi penale și clasarea cauzei penale; încetarea procesului penal sau achitarea persoanei⁴⁵.

În ceea ce vizează cel de-al patrulea caz – internarea în instituția psihiatrică în temeiul aplicării măsurii de constrângere cu caracter medical –, acesta poate avea aplicabilitate legală doar în cadrul soluționării finale a cauzei prin sentință de judecată privind aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical. Așadar, în baza art. 99 Cod penal, persoanelor care au săvârșit fapte prevăzute de legea penală în stare de iresponsabilitate [...] instanța de judecată poate să le aplice următoarele măsuri de constrângere cu caracter medical, care se desfășoară de către instituțiile curative ale organelor de ocrotire a sănătății: a) internarea într-o instituție psihiatrică cu supraveghere obișnuită; b) internarea într-o instituție psihiatrică cu supraveghere riguroasă⁴⁶.

Totodată, potrivit art. 488, alin. (1) Cod de procedură penală, măsurile de constrângere cu caracter medical [...] se aplică de instanța de judecată față de **persoanele care au săvârșit fapte prejudiciabile**, prevăzute de legea penală, în stare de iresponsabilitate [...] ⁴⁷. Respectiv, sentința nu este una de condamnare, iar prin dispozitivul sentinței judecătorești se consideră dovedit faptul că persoana a săvârșit în stare de iresponsabilitate fapta prejudiciabilă prevăzută la un anumit articol al Părții speciale a Codului penal. Totodată, inculpatul se absolvă de răspundere penală pentru comiterea fetei prejudiciabile și se aplică față de acesta măsura de constrângere cu caracter medical sub formă de internare într-o instituție psihiatrică cu supraveghere obișnuită. Dacă în privința persoanei a fost aplicată internarea în instituția psihiatrică conform art. 490 Cod de procedură penală –, această măsură de securitate se menține până la definitivarea sentinței judecătorești⁴⁸.

Din perspectiva motivării actelor judecătorești, ca parte componentă a unui proces echitabil, în Republica Moldova se atestă o tendință pozitivă în timp de a oferi o explicație desfășurată raționamentelor instanței judecătorești la aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical, astfel încât motivarea sentinței pe o jumătate de foaie (spre exemplu, Sentința din 31.10.2005⁴⁹) ajunge la o motivare pe 30 de foi (spre exemplu, Sentința din 13.03.2025⁵⁰), ceea ce constituie o garanție în plus a realizării dreptului la apărare și, în consecință, a unui proces echitabil. Dimpotrivă, în jurisprudența autohtonă sunt multiple cazuri de aplicare a măsurilor de siguranță până la adoptarea hotărârii judecătorești corespunzătoare.

De aici rezultă și jurisprudența diferențiată fie a respingerii cererilor/demersurilor de aplicare/prelungire a măsurilor de siguranță cu caracter medical⁵¹, fie a admiterii în parte a unor asemenea cereri/demersuri, cu dispunerea internării în instituția psihiatrică

⁴⁵ Eșanu N. *Nota informativă la Proiectul Legii pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122 din 14 martie 2003* (privind instituirea unui mecanism de internare forțată într-o instituție psihiatrică a persoanelor care suferă de tulburări psihice, în privința cărora există temeiuri de aplicare a arestului preventiv sau care se află în arest preventiv).

⁴⁶ *Codul penal nr. 985 din 18.04.2002*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.04.2009, nr. 72-74.

⁴⁷ *Codul de procedură penală nr. 122-XV din 14.03.2003*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003, nr. 104-110.

⁴⁸ Sentința Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani, nr. 1-3013/2024 din 13.03.2025. În: Arhiva Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani.

⁴⁹ Sentința Judecătorei Ungheni nr. 1-331-05 din 31.10.2005. În: Arhiva Judecătorei Ungheni, sediul Central.

⁵⁰ Sentința Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani, nr. 1-3013/2024 din 13.03.2025. În: Arhiva Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani.

⁵¹ Încheierea Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani, nr. 1-3013/2024 din 21.01.2025. În: Arhiva Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani.

adoptată pentru deținerea persoanelor arestate⁵², fie admiterea integrală a cererilor/ demersurilor indicate⁵³. În temeiul art. 8, alin. (1) Cod de procedură penală, persoana acuzată de săvârșirea unei infracțiuni este prezumată nevinovată atâta timp cât vinovăția sa nu-i va fi dovedită, în modul prevăzut de lege, într-un proces judiciar public, în cadrul căruia îi vor fi asigurate toate garanțiile necesare apărării sale, și nu va fi constatată printr-o hotărâre judecătorească de condamnare definitivă⁵⁴.

În opinia noastră, aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical până la adoptarea sentinței judecătorești în cadrul procedurii speciale este neîntemeiată, aduce atingere principiului prezumției nevinovăției, iar instanța care aplică prin încheiere judecătorească o măsură de siguranță este pusă în situația de a dubla hotărârea sa odată cu emiterea sentinței judecătorești (precum ar fi stabilită o pedeapsă penală până la adoptarea sentinței judecătorești, în loc de aplicarea corectă a măsurilor preventive). Mai mult decât atât, aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical până la soluționarea în fond a cauzei pe un termen de 6 luni neglijează condițiile și garanțiile instituite de lege (i.e. art. 152 și 490 Cod de procedură penală).

În cauza *Rakevich vs. Rusia* „legea internă impunea ca un judecător să se pronunțe asupra cererii de internare forțată în termen de 5 zile de la data cererii unității medicale, însă au trecut 39 de zile până la data pronunțării deciziei instanței”⁵⁵. Respectiv, autorizarea internării în instituția psihiatrică pe un termen de 6 luni (adică cu neglijarea efectuării prelungirilor de până la 30 de zile, cum este statuat la art. 152, alin. (6) Cod de procedură penală) pot conduce la constatarea că „internarea persoanei nu s-a realizat printr-un act prevăzut de legea internă, și, respectiv, a avut loc violarea art. 5 § 1 CEDO”⁵⁶.

Așadar, judecătorul care emite o sentință de internare forțată a victimei contrară legii urmează a fi tras la răspundere conform art. 307 Cod penal. În cazul în care judecătorul este în înțelegere prealabilă cu medicul psihiatru și pronunță o sentință de internare contrară legii, acesta răspunde în baza art. 169 Cod penal în calitate de complice, instigator sau organizator al infracțiunii⁵⁷.

Conform art. 174, alin. (1) Cod de executare, aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical se asigură de către instituțiile curative specializate⁵⁸. Potrivit art. 288, alin. (1)-(3) Cod de executare, instanța de judecată trimite hotărârea privind aplicarea măsurii de constrângere cu caracter medical sau internarea forțată într-o instituție ftizio-pneumologică organului Afacerilor Interne în a cărui rază teritorială se află domiciliul persoanei supuse tratamentului medical forțat sau, după caz, administrației locului de

⁵² Încheierea Judecătorei Chișinău, sediul Ciocana, nr. 12-1004/2024 din 27.11.2024. În: Arhiva Judecătorei Chișinău, sediul Ciocana; Decizia Curții de Apel Chișinău nr. 11r-233/2024 din 22.07.2024. În: Arhiva Judecătorei Chișinău, sediul Ciocana.

⁵³ Încheierea Judecătorei Căușeni, sediul Ștefan Vodă, nr. 1-94/2024 din 30.07.2024. În: Arhiva Judecătorei Căușeni, sediul Ștefan Vodă; Încheierea Judecătorei Chișinău, sediul Ciocana, nr. 12-614/2024 din 12.07.2024. În: Arhiva Judecătorei Chișinău, sediul Ciocana; Încheierea Judecătorei Chișinău, sediul Ciocana, nr. 12-690/2024 din 07.08.2024. În: Arhiva Judecătorei Chișinău, sediul Ciocana; Încheierea Judecătorei Chișinău, sediul Ciocana, nr. 12-785/2024 din 09.09.2024. În: Arhiva Judecătorei Chișinău, sediul Ciocana.

⁵⁴ *Codul de procedură penală* nr. 122-XV din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003, nr. 104-110.

⁵⁵ Cauza *Rakevich vs. Rusia*. Hotărârea CtEDO din 08.10.2003. În: Baza de date e-LEX (accesat la 18.02.2025).

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. et al. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu (Adnotat cu jurisprudența CEDO și a instanțelor naționale)*. Chișinău: Sarmis, 2009, p. 329, 860 p.

⁵⁸ *Cod de executare* nr. 443 din 24.12.2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 05.11.2000, nr. 214-2020.

deținere pentru a o escorta pe aceasta la instituția psihiatrică sau ftiziopneumologică specializată a Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale. Organul Afacerilor Interne sau, după caz, administrația locului de deținere, în cel mult 3 zile de la recepționarea hotărârii, comunică instanței de judecată despre internarea persoanei în instituția psihiatrică sau ftiziopneumologică respectivă sau despre imposibilitatea internării. În temeiul hotărârii instanței de judecată, instituția psihiatrică sau ftiziopneumologică asigură consultarea, internarea și acordarea de asistență persoanei supuse tratamentului medical forțat, fapt despre care comunică, în termen de 3 zile, soțului sau reprezentantului legal⁵⁹.

O altă problemă majoră, ține de faptul că Spitalul clinic de psihiatrie nu este adaptat pentru deținerea persoanelor arestate în baza art. 490 Codul de procedură penală. Instituția psihiatrică nu deține spații/încăperi pentru plasamentul/detenția preveniților, nu este adaptată pentru un asemenea tip de internare forțată, nefiind o instituție penitenciară sau izolator de urmărire penală și, deci, nu poate executa încheierile instanțelor de judecată privind internarea în instituția psihiatrică a preveniților pentru măsuri de constrângere cu caracter medical⁶⁰. Această problemă nesoluționată în timp, atrage un șir de interferențe dintre sistemul judiciar, psihiatric și cel de respectare a drepturilor persoanelor la integritatea fizică și psihică⁶¹. Instituțiile medicale anunță de fiecare dată instanțele de judecată în privința imposibilității punerii în executare a încheierilor/mandatelor judecătorești de internare în instituția psihiatrică, iar Avocatului Poporului de fiecare dată obiectează asupra continuării autorizării internării acuzaților în ordinea prevăzută de art. 490 Cod de procedură penală⁶². După cum rezultă din Regulamentul privind activitatea secției de psihiatrie pentru tratament prin constrângere cu supraveghere obișnuită/riguroasă a Spitalului de Psihiatrie, temei pentru internarea și întreținerea pacienților în secțiile date este hotărârea judecătorească despre aplicarea față de ei a unui tratament prin constrângere în instituția psihiatrică cu supraveghere obișnuită/riguroasă⁶³.

Considerăm necesar scopului studiului să prezentăm disonanța instituțiilor statului la aplicarea măsurii de securitate sub forma internării în instituția psihiatrică, astfel încât, potrivit scrisorii de informare înaintate instanței de judecată, Consiliului Superior al Magistraturii și Avocatului Poporului (Ombudsmanului), de către I.M.S.P. „Spitalul Clinic de Psihiatrie”: „Cu referire la Încheierea Judecătorei Chișinău, sediul Buiucani din 24.02.2025, prin care instanța a dispus prelungirea termenului internării inculpatului B.A. în instituția psihiatrică cu supraveghere obișnuită din cadrul I.M.S.P. „Spitalul Clinic de Psihiatrie”, pe un termen de 30 de zile, în temeiul art. 490 CPP, Vă comunicăm următoarele. Anterior,

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Obiecții cu privire la procedura de autorizare a dispunerii internării forțate a persoanelor aflate în arest preventiv într-o instituție psihiatrică adaptată. Scrisoare deschisă adresată instituțiilor statale de către Ombudsman nr. 12-9/114-1843 din 13.09.2024. <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2024/09/obiectii-semnate.pdf> (accesat la 16.02.2025).

⁶¹ Obiecții cu privire la procedura de autorizare a dispunerii internării forțate a persoanelor aflate în arest preventiv într-o instituție psihiatrică adaptată. Scrisoare deschisă adresată instituțiilor statale de către Ombudsman nr. 12-9/114-1843 din 13.09.2024. <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2024/09/obiectii-semnate.pdf> (accesat la 16.02.2025).

⁶² *Ibidem*.

⁶³ Regulamentul privind activitatea secției de psihiatrie pentru tratament prin constrângere cu supraveghere obișnuită/riguroasă a Spitalului de Psihiatrie. Anexa nr. 17 și nr. 18 la Ordinul Ministerului Sănătății cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului de Sănătate Mintală din Republica Moldova nr. 591 din 20.08.2010.

staționarul de psihiatrie a adus la cunoștință că este în incapacitate juridică și materială să execute dispozițiile judecătorești cu privire la internarea persoanei într-o instituție psihiatrică adaptată pentru deținerea persoanelor arestate, încunoștințând instanța despre inadaptabilitatea instituției medical-psihiatrice de a deține persoane în condiții adaptate arestului. Încă o dată atragem atenția că Spitalul Clinic de Psihiatrie nu este adaptat pentru deținerea persoanelor arestate. Regulamentul de organizare și funcționare nu stabilește atribuții și competențe cu privire la deținerea în custodie a acestui grup de persoane, acestea din urmă restricționate prin actul de justiție în exercitarea unor drepturi fundamentale, în libertatea de mișcare, sub pază etc. Deci, spitalul de psihiatrie nu are dreptul legal să interneze persoane în acest temei juridic, art. 490 CPP. În calitate de instituție medico-sanitară de tip public, aceasta prestează servicii medicale de specialitate accesibile pentru toți beneficiarii. Instituția medicală nu are în structurile sale condiții materiale, tehnice și reglementări juridice pentru izolarea persoanelor în privința cărora se desfășoară urmărirea penală sau cea judecătorească, prin urmare, nu le poate gestiona și nici oferi. Ipotetic, instituția psihiatrică, punând în executare actele judecătorești privind spitalizarea persoanei în condițiile art. 490 CPP, aceasta ar fi constituit faptă ce ar depăși atribuțiile acordate conform cadrului legal, o exagerare și chiar o transgresare a limitelor drepturilor disponibile. Trebuie să amintim încă o dată, că toate persoanele internate în instituția medicală, în temeiul consimțământului informat sau în baza actului de justiție, voluntar sau involuntar, urmează terapii de specialitate, indispensabil. Așadar, alte categorii de persoane, în afara celor care au nevoie de medicație de specialitate-psihiatrie de staționar, nu pot fi spitalizate în instituția psihiatrică. Având în vedere că dispozițiile judecătorești, cum sunt cele din 31.01.2025, așa și cele din 24.02.2025, deși, formal par a fi legale, nedefinind aplicarea măsurilor medicale față de persoana și în lipsa indicațiilor de tratament de profil, de fapt, stabilind doar izolarea și deținerea persoanei în instituția psihiatrică pe parcursul derulării procedurilor penale, în condiții adaptate arestului, acestea, fiind improprii cadrului normativ și activităților instituției psihiatrice, în mod legal, nu pot fi puse în executare⁶⁴.

La rândul său, pentru depășirea situației existente, instituțiile medicale de psihiatrie iau un acord de la acuzat prin care acesta își prezintă consimțământul de a fi internat în instituția medicală pentru tratament. Or, încheierea judecătorească de internare în instituția psihiatrică nu instituie niciun fel de măsuri de constrângere cu caracter medical, tratamentul pacientului fără consimțământul său fiind interzis. Amnesty International menționează că mulți dintre cei aduși la spital refuzaseră inițial să fie internați, dar că, ulterior, au fost „convinși” că acest lucru era în interesul lor, pentru a semna un formular prin care își exprimau consimțământul în vederea tratamentului⁶⁵.

Înaltul for european a constatat o încălcare a art. 5 § 1 lit. e) CEDO, dar și o lipsă de acord la internare atunci când „reclamantul a fost ridicat cu forța, de la domiciliul său, de poliție, apoi, sub escorta agenților a fost condus încătușat la spitalul de psihiatrie unde a fost internat de urgență”, iar „exprimarea disponibilității pentru a se supune voluntar unei

⁶⁴ Scrisoarea de informare cu nr. 01/c-27-237 din 13.03.2025 înaintată Judecătoriei Chișinău de către I.M.S.P. „Spitalul Clinic de Psihiatrie”. Cauza penală nr. 1-3013/2024. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani.

⁶⁵ Memorandum to the government concerning inpatient psychiatric treatment 04.05.2004 (EUR 39/003/2004). <https://www.refworld.org/reference/countryrep/amnesty/2004/en/18652?prevPage=/node/18652> (accesat la 17.03.2025).

expertize psihiatrice nu modifică constatarea Curții cu privire la caracterul nevoluntar al internării⁶⁶. O lipsă de acord la internare a fost atestată și în cazul în care „persoana a comis câteva tentative de a evada din clinică”⁶⁷.

Conform pct. 41 al celui de-al 8-lea Raport al Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT)⁶⁸: Internarea unei persoane într-o instituție de psihiatrie fără consimțământul acesteia nu trebuie considerată ca reprezentând autorizarea tratamentului fără consimțământul său. Rezultă că orice pacient capabil de discernământ, internat cu sau fără voia lui, trebuie să poată refuza un tratament sau orice altă intervenție medicală. Orice derogare de la acest principiu fundamental trebuie să aibă o bază legală și nu trebuie aplicată decât în circumstanțe excepționale definite clar și strict.

Încă o cauză regretabilă pe acest segment pentru Republica Moldova este *David vs. Moldova* din 27.11.2007, în care Curtea a reiterat faptul că dacă o persoană a fost inițial de acord cu internarea sa într-o instituție psihiatrică pentru efectuarea expertizei, nimic nu o împiedică ulterior să refuze și să plece din instituția respectivă, astfel că detenția continuă a reclamantului din momentul în care el și-a exprimat intenția de a părăsi spitalul constituie o „privare de libertate”, deci ingerință adusă dreptului la libertate. Persoana care își exprimă acerst acord este din start absolvită de o internare forțată, având dreptul de a părăsi instituția medicală oricând și nimeni nu este în drept să împiedice această intenție atât timp cât în privința sa nu a fost emisă o încheiere cu privire la internarea forțată⁶⁹. La soluționarea chestiunii de prelungire, schimbare ori încetare a măsurilor de constrângere cu caracter medical, instanțele de judecată urmează să țină seama de dispozițiile pct. 18-24 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „cu privire la practica aplicării unor prevederi ce reglementează punerea în executare a hotărârilor judecătorești cu caracter penal” nr. 6 din 14 noiembrie 2008⁷⁰.

Prelungirea, schimbarea ori încetarea (revocarea) măsurilor de constrângere cu caracter medical se examinează conform art. 470-471 Cod de procedură penală, ținând seama de prevederile art. 101 alin. (2)-(4) Cod penal și art. 501 Cod de procedură penală, la propunerea (demersul) medicului-șef al instituției medicale psihiatrice unde se deține alienatul, în baza avizului unei comisii medicale, de către judecătorul de instrucție al Judecătoriei din raza instituției psihiatrice, cu prezența obligatorie a reprezentantului comisiei, în lipsa alienatului, dar cu asigurarea participării apărătorului. La admiterea demersului de prelungire a aplicării măsurii de constrângere cu caracter medical, instanța în încheiere nu trebuie să arate durata termenului de aplicare a acestei măsuri⁷¹. La examinarea

⁶⁶ Cauza *C.B. vs. România*, §§ 53,59. Hotărârea CtEDO din 20.10.2010. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-123429> (accesat la 07.03.2025).

⁶⁷ Cauza *Storck vs. Germania*. Hotărârea CtEDO din 16.06.2005. În: „Buletinul Curții Europene a Drepturilor Omului”, 2005, nr. 11, p. 13.

⁶⁸ Raportul Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT), nr. 8/12 pentru anul 1998: „Plasarea în instituții de psihiatrie fără consimțământul pacienților”.

⁶⁹ Cauza *David vs. Moldova*. Hotărârea CtEDO din 27.11.2007. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-112801> (accesat la 07.03.2025).

⁷⁰ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la respectarea legislației în cazurile despre aplicarea, schimbarea, prelungirea și revocarea măsurilor de constrângere cu caracter medical nr. 23 din 12.12.2005, pct. 28.

⁷¹ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica aplicării unor prevederi ce reglementează punerea în executare a hotărârilor judecătorești cu caracter penal nr. 6 din 14.11.2008, pct. 19.

propunerilor și demersurilor, instanța de judecată trebuie să verifice ca avizul comisiei să conțină o argumentare în sens că, conform examenului psihiatric, s-au constatat ori nu la bolnav tulburări psihice grave care condiționează : a) pericolul nemijlocit pentru sine sau pentru cei din jur; b) prejudiciul grav sănătății sale dacă nu i se va acorda asistență psihiatrică; datele examenului psihiatric privind sănătatea mentală a persoanei examinate, conform documentației medicale a acesteia. După verificarea temeiniciei avizului respectiv al comisiei medicale, în caz că acesta nu este suficient de clar sau complet sau trezește anumite îndoieli, instanța de judecată este în drept să dispună examinarea repetată a alienatului de către o altă comisie de medici psihiatri, motivându-și concluzia, ca în final să se pronunțe concret numai asupra esenței demersului înaintat⁷².

La soluționarea chestiunii de încetare a aplicării măsurilor de constrângere cu caracter medical se va ține seama de faptul că încetarea poate avea loc atunci când alienatul s-a însănătoșit sau a survenit o ameliorare considerabilă și stabilă a stării lui psihice, concluzii care trebuie să se conțină în avizul comisiei medicale, avându-se în vedere că s-a constatat lipsa circumstanțelor justificative a aplicării măsurii de constrângere cu caracter medical. Totodată, avizul trebuie să conțină recomandarea că în continuare asistența psihiatrică bolnavului se va acorda sub formă consultativă la locul domiciliului acestuia. Concluzia respectivă urmează a fi trasă și de instanța de judecată și invocată în dispozitivul încheierii, care, la rândul său, se va trimite instituției medicale din raza localității unde este domiciliul bolnavului⁷³.

4. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

În lumina studiului efectuat, se ajunge la ferma convingere că aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical până la adoptarea sentinței judecătorești este neînte-meiată, iar pentru înlăturarea unui pericol și preîntâmpinarea săvârșirii faptelor prevăzute de legea penală este posibilă aplicarea măsurii de securitate – internarea în instituția psihiatrică ce poate fi aplicată indiferent dacă persoana se află sau nu în stare de arest și indiferent dacă este necesară sau nu efectuarea unei expertize în staționar în privința acesteia. În acest caz, respectarea condițiilor prevăzute de art. 152 Cod de procedură penală (în special dispunerea internării în baza mandatului și încheierii judecătorești pentru o perioadă de până la 30 de zile, cu posibilitatea prelungirii până la 6 luni) și asigurarea garanțiilor specificate la art. 501, alin. (1) Cod de procedură penală (i.e. verificarea necesității continuării aplicării măsurii nu mai rar de o dată la 6 luni, în baza avizului medical corespunzător) sunt obligatorii.

În vederea perfectării cadrului normativ autohton, intervenim cu propunerea de a stabili un regim juridic special pentru calitatea de „inculpat” a persoanei în cadrul dispozițiilor art. 152 Cod de procedură penală. Totodată, propunem adaptarea prevederilor art. 490 Cod de procedură penală la situația în care necesitatea internării sau prelungirii internării în instituția psihiatrică a apărut în procesul judecării cauzei.

Din această ultimă optică, recomandăm implementarea reglementărilor privind durata totală a internării forțate în instituția psihiatrică, la ambele faze ale procesului penal – urmărirea penală și judecarea cauzei – care nu poate depăși 12 luni. De asemenea, apare necesitatea adoptării prevederilor exprese privind internarea forțată în instituția psihi-

⁷² *Ibidem*, pct. 20.

⁷³ *Ibidem*, pct. 21.

atrică ce se dispune pentru un termen de cel mult 30 de zile pentru faza de judecare a cauzei, iar fiecare prelungire să nu poată depăși acest termen.

În final, se prezintă drept stringentă adaptarea unor sectoare în cadrul instituțiilor psihiatrice pentru deținerea persoanelor față de care s-a dispus aplicarea măsurii internării într-o instituție psihiatrică. În acest scop, se impune acordarea de echipament și finanțare corespunzătoare, instruirea de personal, oferirea de încăperi, elaborarea instrucțiunilor și regulamentelor interne.

Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. et al. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu (Adnotat cu jurisprudența CEDO și a instanțelor naționale)*. Chișinău: Sarmis, 2009, p. 329, 860 p.

BIBLIOGRAFIE**BIBLIOGRAPHY**

- Cauza *C.B. vs. România*. Hotărârea CtEDO din 20.10.2010. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-123429> (accesat la 17.02.2025).
- Cauza *David vs. Moldova*. Hotărârea CtEDO din 27.11.2007. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/%20eng?i=001-127751> (accesat la 14.02.2025).
- Cauza *Filip vs. România*. Hotărârea CtEDO din 14.12.2006. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-123269> (accesat la 17.02.2025).
- Cauza *H.L. vs. Marea Britanie*. Hotărârea CtEDO din 05.10.2004. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-66757> (accesat la 08.05.2025).
- Cauza *Luberti vs. Italia*. Hotărârea CtEDO din 23.02.1984. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94318> (accesat la 14.02.2025).
- Cauza *Rakevich vs. Rusia*. Hotărârea CtEDO din 08.10.2003. În: Baza de date e-LEX (accesat la 18.02.2025).
- Cauza *Roman vs. Belgia*. Hotărârea CtEDO din 31.01.2019. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-192159> (accesat la 08.05.2025).
- Cauza *Storck vs. Germania*. Hotărârea CtEDO din 16.06.2005. În: „Buletinul Curții Europene a Drepturilor Omului”, 2005, nr. 11, p. 13.
- Cauza *V.K. vs. Rusia*. Hotărârea CtEDO din 07.06.2016, § 189. În: Baza de date HUDOC: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-171778> (accesat la 14.04.2025).
- Cod de executare* nr. 443 din 24.12.2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 05.11.2000, nr. 214-2020.
- Codul de procedură civilă* nr. 225-XV din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.06.2003, nr. 111-115.
- Codul de procedură penală* nr. 122-XV din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003, nr. 104-110.
- Codul penal* nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.04.2009, nr. 72-74.
- Constituția Republicii Moldova* nr. 1 din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 13.11.2024, nr. 466.
- Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale* nr. 1950 din 04.11.1950. În: *Tratate Internaționale*, 30.12.1998, nr. 1.
- Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități* nr. 320 din 30.03.2007. În: *Tratate internaționale*, 13.12.2016, nr. 50.

- Crețu V. *Reflecții privind esența juridică a procedurii judiciare referitoare la încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizării în staționarul de psihiatrie și locul acestuia în sistemul felurilor de proceduri judiciare civile*. În: Revista Institutului Național al Justiției, nr. 4 (19), 2011, p. 69.
- Decizia Curții de Apel Chișinău nr. 11r-233/2024 din 22.07.2024. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana.
- Decizia Curții Supreme de Justiție nr. 3ra-589/2022 din 29.01.2025. În: Arhiva Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova.
- Eșanu N. *Nota informativă la Proiectul Legii pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122 din 14 martie 2003 (privind instituirea unui mecanism de internare forțată într-o instituție psihiatrică a persoanelor care suferă de tulburări psihice, în privința cărora există temeuri de aplicare a arestului preventiv sau care se află în arest preventiv)*.
- Hotărârea Guvernului privind aprobarea Regulamentului cu privire la procedura de examinare medicală a deținuților grav bolnavi pentru aplicarea liberării de la executarea pedepsei sau pentru înlocuirea, revocarea arestului preventiv, precum și a Listei bolilor grave care împiedică aflarea persoanelor în detenție nr. 417 din 12.06.2024. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 25.06.2024, nr. 268-270.
- Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica aplicării unor prevederi ce reglementează punerea în executare a hotărârilor judecătorești cu caracter penal nr. 6 din 14.11.2008, pct. 19.
- Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la respectarea legislației în cazurile despre aplicarea, schimbarea, prelungirea și revocarea măsurilor de constrângere cu caracter medical nr. 23 din 12.12.2005. https://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=348 (accesat la 10.02.2025).
- Încheierea Judecătoriei Căușeni, sediul Ștefan Vodă, nr. 1-94/2024 din 30.07.2024. În: Arhiva Judecătoriei Căușeni, sediul Ștefan Vodă.
- Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani, nr. 1-3013/2024 din 21.01.2025. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani.
- Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana, nr. 12-1004/2024 din 27.11.2024. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana.
- Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana, nr. 12-614/2024 din 12.07.2024. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana.
- Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana, nr. 12-690/2024 din 07.08.2024. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana.
- Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana, nr. 12-785/2024 din 09.09.2024. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana.
- Încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana, nr. 12-884/2024 din 30.10.2024. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana.
- Încheierea Judecătoriei Strășeni, sediul Călărăși, nr. 1-253/2024 din 28.10.2024. În: Arhiva Judecătoriei Strășeni.
- Legea cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar nr. 68 din 14.04.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 10.06.2016, nr. 157-162.
- Legea ocrotirii sănătății nr. 411 din 28.03.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.1995, nr. 34.
- Legea privind sănătatea și bunăstarea mintală nr. 114 din 16.05.2024. În: Monitorul Oficial

- al Republicii Moldova, 13.06.2004, nr. 251-253.
- Memorandum to the government concerning inpatient psychiatric treatment 04.05.2004 (EUR 39/003/2004). <https://www.refworld.org/reference/countryrep/amnesty/2004/en/18652?prevPage=/node/18652> (accesat la 17.03.2025).
- Obiecții cu privire la procedura de autorizare a dispunerii internării forțate a persoanelor aflate în arest preventiv într-o instituție psihiatrică adaptată. Scrisoare deschisă adresată instituțiilor statale de către Ombudsman nr. 12-9/114-1843 din 13.09.2024. <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2024/09/obiectii-semnate.pdf> (accesat la 16.02.2025).
- Ordinul Ministerului Sănătății cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului de Sănătate Mintală din Republica Moldova nr. 591 din 20.08.2010.
- Ostavciuc D., Osoianu T. *Dispunerea internării persoanei în instituția medicală pentru efectuarea expertizelor judiciare în procesul penal*. În: Revista Națională de Drept, nr. 2 (244), 2021, p. 10-17.
- Raport special al Avocatului Poporului nr. 08-1/18-1941 din 05.10.2022 privind autorizarea spitalizării forțate contrar dreptului la libertate și siguranță. <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2023/11/autorizarea-spitalizarii-fortate-contrar-dreptului-la-libertate-si-siguranta.pdf> (accesat la 17.02.2025).
- Raportul Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și Tratatelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante privind plasarea în instituții de psihiatrie fără consimțământul pacienților. Inf (93)12 din 08.04.1998. <https://rm.coe.int/16806cd438> (accesat la 10.02.2025).
- Raportul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare „Prevenirea și combaterea torturii în instituțiile rezidențiale și neuropsihiatrice”. Analiza cadrului legislativ național și standardelor internaționale. Chișinău, 2015, p. 34-35. 43 p.
- Recommendation Rec(2004)10 of the Committee of Ministers to member states concerning the protection of the human rights and dignity of persons with mental disorder. <https://search.coe.int/cm?i=09000016805dc0c1> (accesat la 14.02.2025).
- Regulamentul privind activitatea secției de psihiatrie pentru tratament prin constrângere cu supraveghere obișnuită/ riguroasă a Spitalului de Psihiatrie. Anexa nr. 17 și nr. 18 la Ordinul Ministerului Sănătății cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului de Sănătate Mintală din Republica Moldova nr. 591 din 20.08.2010.
- Scrisoarea de informare cu nr. 01/c-27-237 din 13.03.2025 înaintată Judecătoriei Chișinău de către I.M.S.P. „Spitalul Clinic de Psihiatrie”. Cauza penală nr. 1-3013/2024. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani.
- Sentința Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani, nr. 1-3013/2024 din 12.03.2025. În: Arhiva Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani.
- Sentința Judecătoriei Edineț, sediul Briceni, nr. 1-226/2023 din 15.01.2024. În: Arhiva Judecătoriei Edineț, sediul Briceni.
- Sentința Judecătoriei Ungheni nr. 1-331-05 din 31.10.2005. În: Arhiva Judecătoriei Ungheni, sediul Central.